

ZAMYŠLENÍ TŘINÁCTÉ

I MALÝ DŮM MŮŽE PLNIT VELKÉ NÁROKY

Nadpis tohoto článku může na mnohého čtenáře působit jako těšínská jablíčka. Velké nároky může přece z definice věci snáze plnit velký dům...

Nechci tuhle pravdu nijak zpochybňovat a trochu naivně dokládat, jak mnohem spokojeněji se můžete cítit v malém domě než v rozměrné vile, v podzámčí než na zámku. Kdo by toužil být o něčem podobném přesvědčován, toho odkazuji k literárnímu dílu Boženy Němcové. Pro nás ostatní necht' platí, že kvalita života je od velikosti domku, kde se odehrává, odvislá jen nepatrně, že velké nároky mohou být prostorově nenáročné, že důležitější je, umíme-li je vůbec správně definovat a že koneckonců dobří, ušlechtilí, schopní a spokojení lidé bydlí v domcích nepatrných i velkých. První chovávají doma křečky, ti druzí pak kapybary, protože většího hlodavce ještě nikdo nevyalezl. No a co ?

Ale podívejme se nejprve trochu do minulosti. Úvahy na téma minimální dům či byt jsou opakovaným tématem snad pro každou českou i evropskou architektonickou generaci už více než sto let. V pozoruhodném dvacetiletí první československé republiky, státu s nepřehlédnutelným levicovým a sociálním kontextem, snad nebylo architekta, který by se k tomuto tématu nevyslovil. Dlužno podotknout, že jakkoli dnes chápeme sociální tíživost tehdejší doby (léta bezprostředně poválečná vystřídala příliš brzy hospodářská krize) a oceňujeme snahu státu i jednotlivých korporací o důstojné bydlení pro všechny, můžou některé práce a postoje tehdejších architektů dnes působit spíše jako doklad škodlivosti levicového (nezřídka okázale komunistického) myšlení, než jako opravdově korektní pokusy o řešení problémů bydlení. Jestliže i dnes mnozí bezmála adorují levicovost tehdejší inteligence, myslím, že opravdu nebude na škodu si některé její myšlenkové konstrukce a projekty připomenout, spíše ovšem pro odstrašení, jako doklad levičáckého šílenství a jako demaskování tohoto fetiše dnešních grebeníčkovců.

Obecné okouzlení tehdy vzbuzoval tzv. vědecký funkcionalismus. Byla to architektonická i obecně umělecká doktrína, proklamující, že nová, sociálně spravedlivá (sic !) architektura se nebude lišit od práce dělníka nebo inženýra. Umění zítřka mělo být „neosobní a vědecké“. Karel Teige, nejvlivnější teoretik domácího funkcionalismu, v r. 1930 napsal: „*Architektura... vyděluje se ze svazku výtvarných umění, přestává býti uměním a dekorativním řemeslem a stává se vědou, technikou, průmyslem*“. Veškeré stavitelství a architekturu později

redukoval dokonce na výslednici čtyř funkcí (obytné, pracovní, hygienické a komunikační) a trvalo dlouhá léta, než rozpačitě připustil i funkci estetickou (jako správný komunista říkal ovšem raději psychoideologickou). Jiným vášnivým teoretikem byl tehdy Karel Honzík. Také on požaduje mezi funkcí a formou stavby strojově automatický vztah (Le Corbusierův „stroj na bydlení“). Protože mu však časem začne připadat tento vztah přece jen příliš zploštělý a doktrinářský, vymýšlí koncept avantgardního architekta jako vynálezce funkcí nových, dosud netušených, „architekta - utopisty v realnosti“. Co tím myslel, čert ví.

Teď se podívejme, jak takovéhle postoje ovlivnily problematiku výstavby malých domů a bytů. Zatímco nejcharakterističtějším urbanistickým útvarem dvacátých let bylo v Praze i ostatních českých městech a městečkách zahradní vilkové město s typovými rodinnými domky (stát se snažil především o podporu středostavovských občanů), v letech třicátých spolu s krizí nastupuje zájem na otupování hrotů sociálního napětí zajištěním bydlení pro sociálně nejslabší. Jsou vypisovány dlouhé řady soutěží na domy s minimální plošnou výměrou bytů (pražská obec, Ústřední sociální pojišťovna, dělnické stavební družstvo Včela atd.). Potíž ovšem nastala, když celá architektonická Levá fronta začala tíživou sociální situací mnoha rodin a neutěšenost soudobých hospodářských poměrů chápat jako pobídku pro zavedení „*nové formy bydlení pracující třídy, totiž kolektivního bydlení*“. Je to opět např. Karel Teige, který promýšlí dům - komunu, obytný kombinát, a překonává tak v mnohém vize George Orwella. Žena má odejít do výroby a „*emancipovat se tak od kuchyňské driny*“ a „*diletantské výchovy dětí*“, rodina má úplně zaniknout jako „*přežitý společenský svazek*“ a s touto „*měšťáckou formou rodinného soužití*“ se napříště už nemá vůbec počítat. Zanikne tak i potřeba klasických bytů, které budou nahrazeny individuálními obytnými buňkami - spacími kabinami s minimálním hygienickým příslušenstvím. Jídlu, studiu, fyzické i duševní kultuře, praní atd. a také ovšem i výchově dětí od neútlejšího věku se vyhradí zvláštní prostory, kde se výchova bude odehrávat „*na důsledně kolektivní bázi*“. Vymýšlet a stavět rodinné domky, které podle Teigeho byly „*jen novotvarem hradu a paláce, útvarem, nejlépe vyhovujícím buržoaznímu individualismu, buržoaznímu zřízení a jeho příslovečné základní jednotce - jednorodině*“, byl pro moderní architekturu úkol „*sebe nedůstojný*“. (O padesát let později cosi podobného reálně uskutečnil jistý asijský komunistický vizionář - Pol Pot).

Komunisté už tenkrát měli zkrátka jasno nejen v SSSR. Potěší snad jen to, když se člověk dočítá, jak jejich koncepce narážela na odpor nejen stavebních úřadů, pro „ *které byla taková veřejná*

demonstrace socialistického způsobu bydlení politicky nepřipustná, ale i u vrstev, pro které byla vlastně určena“ (Rostislav Švácha).

Vývoj šel dál a byl bohužel pro tuhle zemi dosti neblahý. Válka a komunistický puč v r. 1948 nastartovaly debaty o minimálním domě opět s novou silou. Jak to skončilo u nás, víme všichni. Panelová výstavba bytů s plošnými výměrami jednotlivých pokojů na dolní hranici hygienické normy, stanovené jako takřka nejnižší v Evropě. Ložnice pro jednoho pak měly pravidelně výměru 8,05 m², dvou a více lůžkové 12,05 m² a obývací pokoje, většinou k dovršení zlého průchozí, 16 či 18 m². Jaký div, že se název „králíkárný“ pro takové domy a „lidojemy“ pro taková sídliště ujal zcela spontánně.

Doslova útrpně pak působí tehdejší zprávy ze země, kde „zítra znamená včera“. Každý známe ze sovětských filmů ony byty, kde rodiny obývají jednotlivé místnosti, často oddělené místo dveří jen závěsem. Sociální zařízení, kuchyně a jídelna jsou společné, vše tu musí probíhat na etapy. Panovačná Pelagija Jurjevna pak odstrčí od společné plotny starého Prochora Kuzmiče s jeho věčně přihříványými blinčiky až příliš snadno... Kdyby to byla jen sociální nouze, co vedlo k rozšíření takových bytů, mohl by to člověk ještě pochopit. Tady ovšem daleko spíše šlo o projev programový, o zrůdnost reálně uskutečněné bolševické kolektivizace.

Také s velikostí rodinných domků byly ovšem potíže. V našem stavebním zákoně byla stanovena horní hranice jejich obytné plochy na 120 m² (nebo pět obytných místností). Nikdo nemohl mít dům větší, neboť to by „nedělalo dobře“. Komunistický zákonodárce počítal s lidskou závistí a nepřejícností jako s faktem a cíleně je podporoval. Kdo chtěl domek přesto větší, musel šidit: ložnice byla nazvána v projektu skladem nebo kutilskou dílnou, dětský pokoj třeba sušárnou nebo komorou. Úřad byl spokojen, vždyť liteře zákona bylo učiněno zadost. (Uvedené omezení plochy rodinného domku padlo jako jedno z prvních, ze stavebního zákona bylo vypuštěno hned v r. 1990).

Architekt, poučený nastíněným vývojem úvah o minimálním domě či bytě a také ovšem celou řadou jeho realizací, by měl při práci na minimálním (dnes se ovšem spíše eufemisticky říká dostupném) domku klientovi pomoci s ozřejmením několika základních východisek či otázek. Podívejme se teď na ně alespoň v neúplném přehledu:

1) *Co klient od domku očekává, jaké jsou jeho nároky a požadavky.* Vždycky mě znovu a znovu překvapí, jak málo lidí dokáže opravdově a přesvědčivě tyto své nároky stanovit. Přitom jejich špatný odhad může snadno způsobit pozdější neradostné vystřízlivění: někdy do poloviny pokojů nevkročí během roku lidská noha a mohou nejspíše sloužit jen jako kulisa pro Alenčiny kouzelné výlety za zrcadlo, jindy se mačkají tři dítká v jediném pokoji, sousedícím s prostornou a

„zakrámovanou“ dvougaráží, do které nikdo nikdy s autem nezajede, zato tu najdete několik autobaterií, ojeté pneumatiky, uschlý fíkus, rozpadlou skříň a staré sofátko po babičce, které se tatínek chystá opravit už pátým rokem. Uvážlivá přiměřenost domu musí dostat přednost před šetřením za každou cenu, na druhé straně jsem už viděl až příliš mnoho prázdných bazénů, ve kterých se přes zimu skladovaly brambory. Je nezbytně nutné si reálně odpovědět na takové otázky, jako např.: Budu v domě i pracovat a co k tomu případně potřebuji? Mám na hobby, kterému hodlám vyhradit místnost, opravdu čas? Očekávám, že budu domem reprezentovat své postavení nebo má být jen zcela soukromou oázou? A neposlední řadě ovšem: kolik dětí tu bude jednou bydlet s námi?

2) *Menší dům klade větší nároky na různá prostorově úsporná řešení, která často bývají dražší.* Vzpomínám na rozvernou knihu Z. M. Kuděje Když táhne silná čtyřka, kde se popisovala nejrůznější alotria kamarádů z mokré čtvrti kolem Jaroslava Haška: kdo se vrátil do společného kumbálu z hospody poslední, pravidelně spával v dolní zásuvce psacího stolu - jinam se nevešel. Od té doby lidstvo pokročilo např. ke sklápěcímu lůžku, které se i s ložním prádlem a přikrývkou ukryje ve skříňové nice, k posuvným dveřím, které vyžadují menší prostor než běžné dveře otevíravé či k různým závěsným policovým systémům, umožňujícím po uložení vytáhnout třeba kufr ke stropu a podle potřeby jej zase spustit (viděl jsem takto nakládat i s velkým šicím strojem, který se důmyslně spouštěl nad manželské dvoulůžko). Receptářový základ našeho lidu je obdivuhodný, pan doktor Přemek Podlaha vězí hluboko v srdci i genech každého z nás. Opustíme-li tu ovšem pole běžného kutilství, bývají náklady na tyto technické úpravy běžného bytového mobiliáře dosti značné. Příkladem může být úprava londýnského bytu pro J. Etedguie od slavné architektky českého původu Evy Jiříčné: interiér budí dojem spíše dopravního prostředku, spacího vagónu než bytu, veškerá výbava je opravdu high-tech. I tak tu ovšem vidím věci, se kterými bych se osobně smířoval jen nesnadno, např. zalézání do postele z jejího čela atd. (mimochodem, Teige by byl asi nadšen).

3) *Mělo by být ctěno pravidlo nádechu a výdechu*, tzn. v domovní dispozici počítat alespoň s jednou větší místností (alespoň takových 30 - 40 m²), aby bylo kde se trochu „nadechnout“ po průchodu minimálním zádveřím, úzkou chodbou či příchodu z nepatrné ložnice. Vnitřní prostory domu mají podle mého nejvlastnějšího přesvědčení plošně gradovat a na poslední a největší z nich má plynule a s co nejmenšími překážkami navázat prostor vnější, terasa, atrium apod. I proto také vřele doporučuji slučovat kuchyni s jídelnou a obývacím pokojem do jediné místnosti.

4) *Čím menší místnost, tím větší je její znehodnocení, uděláme-li jí jako průchozí.* Kdokoli kdykoli vyprojektoval průchozí obytnou místnost, jako architekt selhal. Měří-li tato místnost navíc třeba jen 10 m², bývá toto selhání neodpuštělné. Pozor na tyhle ptáčky !

5) *Musím-li opravdu šetřit a zmenšovat jednotlivé místnosti, neměla by to odnést ložnice o 8,00 m² nebo WC o ploše 1,25 m².* Tady už je to opravdu natvrdo: v menší ložnici se udusím a na menším WC si třeba nedokážu včas sundat šle (strašná představa, není-liž pravda ?!). Týká se to ovšem také schodiště: zvýším-li jednotlivé stupně či zúžím-li je nadmíru, vybuduji si většinou něco zpočátku hodně nepříjemného a s přibývajícím léty třeba i nezvládnutelného. Napadne-li mě ovšem z úsporných důvodů snížit světlou výšku pod 260 cm, udělal jsem chybu přímo kardinální. Jednak budou velké potíže při kolaudaci, za druhé se pak časem začnu podvědomě hrbít a oplešatím od příliš časté potřeby zbavovat svou hlavu přisátých mucholapek. Kdo nevěří, ať si přečte science-fiction novelu od Tora Age Bringsvaerda. Jmenuje se příznačně: *Krucí. Už zase snížili výšku stropu. Nesmím si zapomenout koupit nové nákoleníky.*

6) *Správná úvaha: dům rostoucí v čase.* Pro startující rodinu je plošná potřeba přirozeně menší než za situace, kdy přišly děti, každým rokem jich pravidelně přibývá a posléze dospívají. Na architektovi svého domu bych proto měl požadovat, aby v projektu počítal s možností pozdějších přístaveb či vymyslel rovnou postupnou etapizaci výstavby domu za co nejmenších nákladů a časových ztrát. Sice mi po pár létech možná zedníci zase trochu podupou zahradu, ale počítal-li jsem s tím už při jejím založení, nemusí být následky dostavby tak strašné. Je ovšem také dobré, zvolím-li pro přístavbu vhodnou konstrukci, nejlépe montovanou. Někteří výrobci dřevostaveb nabízejí docela kulturní a autonomní obytné buňky. Umím si představit, že jejich postupným sestavováním do velikostně potřebného souboru, odpovídajícího potřebám měnící se rodiny, mohu dosáhnout překvapivě funkčního a velmi netradičně působivého výsledku.

V malém domě se nachodím méně, než v domě velkém. V malém domě bude pravděpodobně útulněji. V malém domě bude menší průvan. Malý dům se lépe udržuje. Malý dům je levnější. V malém domě se snadno udržuje teplo. Když mi malý dům shoří, bude škoda menší. Když mi malý dům uplave a zachytí se pod mostem, bude i následná povodňová vlna menší. Malý dům vytne z tváře Země menší díl. Malý dům může zkrátka splňovat i velké nároky.

Jedna moje známá, ovlivněná chudák časopisem o životním stylu úspěšných, mi prozradila svoji fintu: nechává doma zvonit telefon vždy o něco déle než jej zvedne, aby volající kolegové měli dojem, že její nový dům je ve skutečnosti větší než byt, kde bydlela předtím.

Doběhnout v takovém domě k telefonu zkrátka vyžaduje svůj čas ! Inu, to děvče si ví rady...